

CURRENT PROBLEMS AND SOLUTIONS OF ELITE PERSONNEL POLICY IN NEW UZBEKISTAN

Khayrullo Tokhtaboyev

Head of the Department, Doctor of Political Sciences (PhD)

Uzbekistan

e-mail: t_khayrullo@mail.ru

ABOUT ARTICLE

Key words: political elite, modern personnel, administrative reform, legal status, responsibility, professionalism, management system, leader, authority, professional training.

Received: 22.03.25

Accepted: 24.03.25

Published: 26.03.25

Abstract: This article, on a scientific and theoretical basis, reveals the development of the policy of leading personnel in New Uzbekistan, the organization of their activities, their legal basis and its specific features. At the same time, forms of effective organization of management personnel, methods of organizing activities and improvement mechanisms are shown.

YANGI O‘ZBEKISTONDA ELITA KADRLAR SIYOSATINING DOLZARB MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Xayrullo To‘xtaboyev

kafedra mudiri, siyosiy fanlar nomzodi (PhD)

O‘zbekiston

e-mail: t_xayrullo@mail.ru

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: siyosiy elita, zamonaviy kadrlar, mamuriy islohatlar, xuquqiy maqom, javobgarlik, professionallik, boshqaruv tizimi, yetakchi, hokimiyat, kasbiy tayyorgarlik.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yangi O‘zbekistonda yetakchi kadrlar siyosatini rivojlantirish ularning faoliyatini tashkil etish ularning xuquqiy asoslari va uning o‘ziga xos xususiyatlarini ilmiy – nazariy asoslarda ochib bergan. Shu bilan birga, yetakchi kadrlarning samarali tashkil etishning shakllari, faoliyatini tashkil etish usullar va takomillashtirish mexanizmlari ko‘rsatib o‘tilgan.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ ЭЛИТНОЙ КАДРОВОЙ ПОЛИТИКИ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

Хайрулло Тохтабоев

Заведующий кафедрой, доктор политических наук (PhD)

Узбекистан

e-mail: t_khayrullo@mail.ru

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: политическая элита, современные кадры, административная реформа, правовой статус, ответственность, профессионализм, система управления, лидер, авторитет, профессиональная подготовка.	Аннотация: В данной статье на научно-теоретической основе раскрыто развитие политики руководящих кадров в Новом Узбекистане, организация их деятельности, их правовая основа и ее специфические особенности. При этом показаны формы эффективной организации руководящего персонала, методы организации деятельности и механизмы совершенствования.
--	---

Kirish: Davlatimiz rahbari tomonidan ilgari surilgan “Islohot — islohot uchun emas, avvalo inson uchun” degan ezgu g‘oyani amalga oshirish har bir sohada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekiston ma’muriy islohotlarini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni hamda “Yangi O‘zbekiston ma’muriy islohotlari doirasida respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori bu borada o‘ziga xos huquqiy yechim bo‘ldi. Yangi bosqichdagi davlat boshqaruvi tizimiga o‘tish, ma’muriy apparatni yangilash eng muhim islohot bo‘ldi. Albatta zamonaviy elita kadrlarni tayyorlash va ularni zamon talablariga mos va xos qilib tarbiyalash davlatning oldida turgan muhim vazifadan bir xisoblanadi. Shu bilan birga ushbu xarakterlarni amalga oshirishda olib borilayotgan islohatlar kamchiliklardan xoli emas.

Zamonaviy kadrlar tizimining asosiy kamchiligi bu rasmiy mezonlarning zaifligi va O‘zbekiston Respublikasida davlat xizmati tajribasining hozirgi holatga mos kelmasligi, ushbu mezonni asosiy mezon sifatida saqlab qolishning mumkin emasligi degan xulosaga keladi. Shu munosabat bilan professionallik malaka shaklida rasmiylashtiriladi. U, o‘z navbatida, ta’lim, malaka oshirish kurslari, boshqaruv ob’ekti, boshqaruv usullari haqida qo‘shimcha bilimlar va boshqa muhim jihatlarga bo‘linadi. Qayd etilishicha, hozirda O‘zbekiston Respublikasi tizimida kadrlar tayyorlash muammolari asosan amaliyotchi mutaxassislarni jalb etish orqali hal qilinmoqda. Shu bilan birga, kadrlar tayyorlash jarayoni ham anchagina murakkab, o‘quv jarayoni ko‘pincha haqiqat, real muammolarni o‘zida aks ettirmaydi. Qolaversa, davlat organlari yosh mutaxassislarni homiylisiz yoki boshqa norasmiy tanlash usullarisiz mas’ul lavozimlarga jalb etishdan unchalik manfaatdor emas.

Demokratik tamoyillar bilan eng keskin ziddiyat aniq natijalarga erishish uchun mansabdor shaxsning qat'iy javobgarligi institutining amalda yo'qligi munosabati bilan davlat hokimiyati tizimi samaradorligining falajlanishidadir. Hozirgi vaziyat siyosiy sinf va uning asosan urug'-aymoq tuzilishining yakkalanishining bevosita natijasidir. Demak, davlatning asosiy faoliyati aniq natijalarga erishishga emas, balki jamiyat faoliyatini ta'minlashga qaratilgan. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi hukumatida protoklan tuzilmalarini shakllantirish jarayonlarini ham tahlil qilish lozim. Bunday tuzilmalar yopiq, ammo tashqi sharoitlarga bog'liqligi sababli beqaror bo'lib turadi. Hokimiyatda beqaror yopiq jamoalar mavjudligining eng muhim axloqiy va amaliy natijasi bir qator davlat institutlarining jamiyat va davlat rivojlanishi uchun zarur bo'lgan strategik vazifalarni hal qilishdan manfaatdor emasligidir.

Eng muhim xulosalardan biri shundan iboratki, hokimiyatning mavjud protoklan tuzilmasi samarali davlat kadrlar siyosatini yaratishga to'siq bo'lmoqda. Jamiyatda guruharning tarqalishi urug'lar sirlari shaklini o'zgartiradi. Harakatning maxfiyligi ba'zi maxfiy ma'lumotlarni uzatish bilan emas, balki davom etayotgan jarayonlarni ajratishning iloji yo'qligi va klanlarning haqiqiy ta'siri tufayli ta'minlanadi. O'zbekiston Respublikasidagi guruhlar rivojlanayotgan mamlakatlardagi protoklanlarga ancha yaqin. Ular tashqi kuchlar va davlat kuchiga bog'liq, shuning uchun ular beqaror. Muayyan tarixiy lahzani yashab, ular uzoq muddatli mavjudlik sohasi sifatida jamiyatga qiziqishni yo'qotadilar. Guruhlar uchun asos 90-yillardagi ijtimoiy o'zgarishlarda, Sovet jamiyatiga G'arb demokratiyasi mexanizmlari kiritilganda qo'yildi.

Adabiyotlar taxlili: Siyosiy elitologiyada hukmron bo'lgan an'anaga ko'ra, siyosiy elitlarning ilmiy nazariyalarini tadqiq qilish poydevori XX asr elitlari nazariyasi klassiklari - G. Moska, V. Pareto, R. Mixels tomonidan qo'yilgan. Ayrim olimlar uni yanada aniqroq ifodalashib, "jamiyatda yuqori boshqaruv mansablarini egallashgan, siyosiy institutlardagi faoliyati davomida odamlarga ta'sir etishda yuksak tashkilotchilik, boshqaruv va tashkilotchilik mahoratiga ega bo'lgan guruh yoki sinf" sifatida ta'riflashgan [1]. (bir manoda)

G.Moska qarashlariga ko'ra, "Har bir jamiyatda, har bir o'rtacha rivojlangan, endi sivilizatsiya kurtaklari ochilgan jamiyatdan kuchli va ma'rifatli jamiyatlargacha ikki sinf shaxslari mavjuddir: boshqaruvchilar sinfi va boshqariluvchilar sinfi. Birinchisi doimo oz sonli bo'lib, siyosiy funksiyalarni bajaradi, hokimiyatni o'zlashtirib oladi, o'zining afzalliklariga xos tarzda hokimiyatdan foydalanadi. Ikkinchi sinf esa, ko'p sonli bo'lib, birinchisi tomonidan boshqariladi, muvofiqlashtiriladi va unga siyosiy organizm sifatida xizmat qilib, hayot kechirish qobiliyati uchun zarur bo'lgan miqdorda qo'llab-quvvatlovchi moddiy vositalarini yetkazib berib turadi" [2].

Ikkinchisi demokratik tamoyilda esa A. Leypxart qarashlariga ko'ra, yuqori siyosiy elita tabaqasi pastdan o'z iqtidori yoki boshqa omillar bilan yuqoriga qatlamga kirib kelayotgan kadrlar hisobiga ham yangilanib boradi. Bu yangilanish elitadagi kuchsizlanishning oldini oladi, uni jamiyatga rahbarlik unumini oshiradi [3].

G.Moskaning nazariyasi siyosiy omilga ko'p e'tibor bergani uchun tanqidga uchradi. Albatta, plyuralistik jamiyatlar uchun bu nazariya uncha to'g'ri kelmaydi. Lekin, "siyosiy sinf" nazariyasi ko'plab totalitar davlatlarda o'z ifodasini topdi. Bunda siyosat iqtisodiyotga nisbatan bosh rolni o'ynab, boshqa sohalarni ham o'ziga bo'ysundirdi, o'ziga xos byurokratiya nomenklaturasi shakllantiradi, ya'ni Moska aytgan "siyosiy sinf"ga o'xshash tabaqa paydo bo'ldi [4].

V.Pareto ham o'zining "Umumiy sotsiologiyadan traktat" asarida o'sha davrda Moskadan mustaqil uning fikrlariga o'xshash nazariyani ishlab chiqdi. Undan farqi: jamiyat elita va kontrelitaga bo'linadi. Jamiyatning rivojlanishi ana shu ikki tiplarning almashinuvi natijasida amalga oshadi: "tulkilar" muloyim rahbarlar bo'lib, ular muzokaralar, yon berishlar, xushmuomalalik va ishontirish usullaridan foydalanadilar; "sherlar" - qattiqqo'l rahbarlar, qat'iyatli, hukmdorlar kuchiga tayanadi.

R.Mixels jamiyatning asli elitarligining ijtimoiy mexanizmlarini tadbiq etdi. U asosan Moska bilan hamfikir bo'lgan holda elitarlikning sabablarini o'rgandi. Mixels elitalarning paydo bo'lishini ob'ektiv zaruriyat ekanligini ta'kidlab, quyidagi fikrni bildiradi: «O'zgarmas ijtimoiy qonun shundan iboratki, mehnat taqsimoti ta'sirida paydo bo'lgan har qanday hamjamiyat organidagi birlashuvga mutanosib ravishda o'z-o'zidan o'zi uchun manfaatlarning paydo bo'lishiga olib keladi. Lekin xususiy manfaatlarning umumiy birlikda voqelikka aylanishi o'z ichiga umumiy manfaatlarga nisbatan xususiy manfaatlarning o'zaro nizolarini va qarama-qarshiliklarini qamrab oladi.

O'zbekiston Respublikasida siyosiy elita imidjini shakllantirish jarayoni hali tugamaganligini, u ko'p manbali mozaik xususiyatga ega ekanligini aniqlash mumkin edi. Markaziy va mintaqaviy elita ko'pincha elita qatlamiga qo'yiladigan sifat mezonlari va talablariga javob bermaydi. Hokimiyat va jamiyatning davom etayotgan begonalashuvining sababi o'zaro ishonchsizlikdadir.

So'nggi paytlarda ekspertlar hamjamiyati ham mavjud, ham hali shakllanayotgan siyosiy elita ustidan to'g'ridan-to'g'ri nazorat qilish masalasini ko'proq ko'tarmoqda. Ham markaziy ham mintaqaviy darajada yangi elita imidjini shakllantirish barqaror rivojlanayotgan jamiyatni rivojlantirish, uni modernizatsiya qilish, siyosiy kuchlarni o'zaro tushunish, mahalliy o'zini o'zi boshqarishni rivojlantirish uchun katta ahamiyatga ega. Davlat siyosati markaziy va mintaqaviy

elita o'rtasidagi o'zaro munosabatlar mexanizmini, ularning qonunchilik va huquqiy normalarini, hududiy davlat institutlarining o'ziga xos xususiyatlarini shakllantirishda o'z aksini topdi.

Ayni paytda O'zbekiston Respublikasi elitasi sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Ko'plab elita guruhlarini raqobat holatida bo'lib, iqtisodiy omillarning roli o'sdi. Elita guruhlarini paydo bo'ldi, gorizontalar va norasmiy aloqalar vujudga keldi.

Qonun ustuvorligini barpo etish uchun hokimiyat organlari o'z vakolatlarini amalga oshirishda foydalanadigan "imtiyozlar"ni cheklash (birinchi navbatda, ular huquqiy shaklga ega bo'lishi va jamoatchilik e'tiboriga havola etilishi uchun) muhim ahamiyatga ega. muayyan tuzilmalarning huquqiy va ma'naviy cheklovlarini). Hokimiyatning samaradorligi uning faoliyati samaradorligi bilan belgilanadi. Samaradorlik rejalashtirilgan natijaga erishish darajasini aks ettiradi. Davlat dasturlarini amalga oshirishga kelsak, samaradorlik dastur tadbirlarining rejalashtirilgan natijalariga amalda erishilganligini ko'rsatadi.

Elita faoliyatining muhim natijasi uchun elitaning sifat tarkibini professionallik va tezkorlikka tayangan holda yaxshilash, jinoiy ta'sir mexanizmlarini blokirovka qilish, o'z vazifalari va buyruqlarini bajarmaganlik uchun shaxsiy javobgarlik, yuqoridan nazorat qilish kerak. Siyosiy elitaning samaradorligi ularni modernizatsiya qilish muvaffaqiyati bilan o'lchanadi. Siyosiy elita nazariyalari amaliy ta'limotlar majmui bo'lib, elita shakllanishining real jarayonini tushunishga yordam beradi, elita harakatchanligini nazorat qilish mexanizmini yaratadi.

Darhaqiqat, elita zamonaviymi, o'z davrining murakkabliklariga javob beradimi yoki an'anaviy va allaqachon eskirgan qadriyatlarga amal qiladimi, uning ustidan jamoatchilik nazorati bormi, kabi savollarga javob topish bugungi zamonaviy elitologiyaning asosiy muammolaridan biridir. Shu munosabat bilan zamonaviy siyosatshunoslikda siyosiy elitani modernizatsiya qilish, demokratik jarayonlar va siyosiy elita nazariyalari batafsilroq ko'rib chiqilmoqda. Ma'lumki, zamonaviy demokratik jarayon bir necha omillarning yig'indisidir: demokratiyaning kafolati, uning imtiyozlarini cheklash uchun elita ustidan doimiy nazorat, maksimal shaffoflik, konstruktiv muxolifatning mavjudligi, hokimiyatlarning bo'linishi va bir-biridan mustaqilligi, siyosiy elitadan boshqa elitalarning davlat bosimidan himoya qilinishi va boshqalar.

Ko'pgina markaziy va mintaqaviy tuzilmalarda ma'muriy boshqaruv sifatining pastligi ko'plab mansabdor shaxslarning, ayniqsa o'rta va yuqori bo'g'in kadrlarning malakasizligi va faoliyati korrupsiya bilan bog'liq bo'lib, bu milliy taraqqiyot dasturlarini amalga oshirishga va umuman, hukumatning va boshqa ijro etuvchi hokimiyat organlari ko'plab qarorlarini amalga oshirishga to'sqinlik qiladi.

O'zbekiston Respublikasida rivojlanib borayotgan fuqarolik jamiyati o'z siyosiy elitasini mamlakat taraqqiyot rejasi bilan uyg'unlashtirishga intiladi va shuning uchun ularning tashabbuslariga har doim ham tegishli va o'z vaqtida javob bermaydi (qo'llab-quvvatlamaydi yoki qo'llab-quvvatlanmaydi). Ikkinchisi o'zbek jamiyati va hokimiyatining konsolidatsiyasida bo'shliqning paydo bo'lishi va kuchayishiga olib keladi. Ushbu ichki ziddiyat va kelishmovchilik kelajakdagi ijtimoiy-siyosiy nizolar xavfi bilan to'la bo'lib, ular transformatsion jarayonlar (birinchi navbatda, postindustrializmning dastlabki postindustrializmga o'tishi) oldida zaifligini hisobga olgan holda hokimiyat uchun o'ta nomaqbuldir.

Ayrim hollarda hokimiyat samaradorligini kuchaytirish bevosita siyosiy tizimni modernizatsiya qilishni anglatadi. Biz O'zbekiston Respublikasining siyosiy partiyalari rahbarlarining bayonotlari, quyi va o'rta bo'g'in rahbarlarning chiqishlarini tahlil qilish asosida shunday xulosaga keldik, ular o'zbek byurokratiyasining past madaniyati fonida o'z pozitsiyalarining zaifligini bir necha bor ko'rsatdilar. Ayni paytda viloyat siyosiy elitasi, ya'ni hokimlar alohida e'tiborni tortmoqda. Mintaqaviy siyosiy elitalarning shakllanish tendensiyasi va jarayoni mamlakatdagi mavjud ijtimoiy-siyosiy vaziyat, tarixiy rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlari, mintaqaning iqtisodiy ahvoli, mintaqaning jo'g'rofik joylashuvi bilan ham belgilanadi. Siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonida elitaning manfaatlari, ularning qadr-qimmati va maqsadlari eng muhim hisoblanadi.

Siyosiy elitalar o'z darajasidan kelib chiqib o'ziga vazifalarni amalga oshiradilar. Xususan, Yangi O'zbekiston siyosiy elitasi ham markaziy va mahalliy elitalariga bo'linishidan kelib chiqib, ma'lum funksiyalarni bajaradi. Bu o'rinda ulardan: ijtimoiy-siyosiy munosabatlarni mustahkamlash, tarbiyaga solish, aloqalar o'rnatish kabi funksiyalardir. Asosiy funktsiya jamiyatdagi noaniqlikni kamaytirish, uni barqarorlashtirish va integratsiya qilishdir. Har qanday elita jamiyatida yetakchi rolni elita odam - elitadagi o'ziga xos elita o'ynaydi. Zamonaviy yetakchilarni shakllantirish, bu jarayonda yosh avlodning o'rni va rolini belgilash siyosiy va murakkab jarayondir.

Hokimiyat tuzilmalarining samarali faoliyatini, barcha xizmatlarning, ayniqsa elitalarning aniq o'zaro hamkorligini tashkil etish uchun maxsus ma'lumotga ega malakali mutaxassislarni jalb etish, modernizatsiya qilingan me'yoriy-huquqiy baza, davlat nazorati tizimini takomillashtirish zarur. Elitani yaratish, barcha fuqarolarning hokimiyatdan foydalanish imkoniyatini ta'minlash jarayoni siyosiy tizim uchun juda muhim bo'lib, bu imkoniyatlarni cheklash yoki yo'qotish mumkin emas.

Xulosa sifatida ta'kidlash joizki, Yangi O'zbekistonni barpo etish g'oyasi xalqimiz tomonidan qo'llab-quvvatlanmoqda, ammo bu jarayonning sur'ati va mazmunini tushunishda

hali elita va xalq o'rtasida konsensusga erishib bo'lmadi. Prezidentimiz tamonidan bugungi kunda rahbarlarga xususan elita vakillariga davlat boshqaruvi organlari vakolatlarining fuqarolar ehtiyoji va manfaatlariga xizmat qilishi, davlatning ijtimoiy mavjudligini ta'minlash xalqning roziligini olish sharoitlarni yaratish barcha rahbarlarning eng ustuvor vazifasi bo'lishi kerakligini ta'kidlab kelmoqda. Bu borada Taraqqiyot strategiyasining Inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish birinchi maqsadi etib belgilanganligi buning yaqqol isbotidir. Har qanday samarali o'zgarish va rivojlanish davlat boshqaruvi rivojiga qaratilgan innovatsion usullar majmuiga bog'liqdir

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Основы политической элитологии. Учебное пособие/ Ашин К., Понеделков А.В., Игнатов В.Г., Старостин А.М. –М.: ПРИОР, 1999. –С. 209,298.
2. Моска Г. Основы политической науки. Учебное пособие для выс. учеб. завед. Часть I.-М.: МГУ им.М.В.Ломоносова, 1996. –С. 163-165.
3. Артемов Г. П. Политическая социология: Учебное пособие. –М.: Логос, 2003. – С.131.
4. Основы политической элитологии. Учебное пособие / Ашин К., Понеделков А.В., Игнатов В.Г., Старостин А.М. –М.: ПРИОР, 1999. –С. 77-84.